

Божко Любов Дмитрівна
кандидат історичних наук, доцент, доцент
Харківської державної академії культури
bozhkolubov@rambler.ru

НАУКОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ ДИСЕРТАЦІЙ ІЗ ТУРИЗМУ (1991 – 2014)

У статті представлено результати наукометричного аналізу масиву дисертацій, які були захищені в Україні на сучасному етапі (1991 – 2014) та предметом дослідження яких став туризм. З'ясовано динаміку захисту дисертацій за період 1991 – 2014 рр.; розподіл дисертаційних потоків за галузями знань і науковими спеціальностями; географію захистів. Виявлено вищі наукові заклади і наукові організації, що здійснюють підготовку наукових кадрів для галузі туризму. З'ясовано, що за період 1991 – 2014 рр. було захищено 416 дисертацій. Наукометричний аналіз докторських і кандидатських дисертацій свідчить, що дослідженнями туризму займаються в основному в наукових центрах України. Найбільша кількість захищених дисертаційних робіт спостерігається в Києві як столиці України, де зосереджена основна кількість наукових установ. Лідерами із захисту дисертаційних робіт є університети України. З 416 проаналізованих дисертаційних досліджень лише 10 робіт мають культурологічну спрямованість, що свідчить про недостатню увагу щодо туризму як культурного феномену ХХІ ст., на відміну від західних науковців, які вважають туризм активним культуротворчим чинником нашого часу.

Ключові слова: наукометричний аналіз, кандидатська дисертація, докторська дисертація, туризм.

Божко Любовь Дмитриевна, кандидат исторических наук, доцент, доцент Харьковской государственной академии культуры

Наукометрический анализ украинских диссертаций по туризму (1991 – 2014)

В статье представлены результаты наукометрического анализа массива диссертаций, защищенных в Украине на современном этапе (1991 – 2014), где предметом исследования стал туризм. Выяснено динамику защиты диссертаций за период 1991 – 2014 гг.; распределение диссертационных потоков по отраслям знаний и специальностям; географию защит. Выявлены высшие научные учреждения и научные организации, осуществляющие подготовку научных кадров для отрасли туризма. Выяснено, что за период с 1991 по 2014 гг. были защищены 416 диссертаций. Наукометрический анализ докторских и кандидатских диссертаций свидетельствует, что исследованиями туризма занимаются, в основном, в научных центрах Украины. Наибольшее количество защищенных диссертаций наблюдается в Киеве, как столице Украины, где сосредоточено основное количество научных учреждений. Лидерами по защите диссертационных работ являются университеты Украины. С 416 проанализированных диссертационных исследований только 10 работ имеют культурологическую направленность, что свидетельствует о недостаточном внимании к туризму как культурному феномену ХХ ст., в отличие от западных ученых, которые считают туризм активным культуросозидающим фактором нашего времени.

Ключевые слова: наукометрический анализ, кандидатская диссертация, докторская диссертация, туризм.

Bozhko Liubov, PhD in History, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture

Scientometric analysis of Ukrainian dissertations on tourism (1991 – 2014)

The results of scientometric analysis of an array of dissertations defended in Ukraine at the present stage (1991 – 2014 years) are presented, where the subject of the research is tourism. The dynamics of the defense of dissertations for the period 1991 – 2014 years was researched; allocation of dissertation flows by knowledge industries and specialties; geography of defenses. Been revealed high scientific institutions and scientific organizations engaged in the training of scientific cadres to tourism industry. It was found that between 1991 and 2014 years 416 dissertation were defended. Scientometric analysis of doctoral and master's dissertations shows that in tourism researches the research centers of Ukraine are mainly engaged. The greatest number of defended dissertations is observed in Kyiv, as in the capital of Ukraine, where the main amount of scientific institutions are concentrated. Leaders on the defense of dissertations are Ukrainian universities. Among the 416 analyzed dissertational researches only 10 works have culturological direction, indicating the lack of attention to tourism as a cultural phenomenon of the twentieth century, unlike the western scientists consider tourism as an active factor in the cultural process of our time.

Keywords: scientometric analysis, PhD dissertation, Doctoral dissertation, tourism.

Сучасний етап розвитку туризму в Україні характеризується інтенсифікацією наукових досліджень. Серед неопублікованих документів, що містять наукову інформацію, найважливішими є дисертації. Дисертації в системі наукової комунікації об'єктивно відображають думку експертів щодо стану справ у науці і, відповідно, можуть слугувати інформаційною базою для виявлення тенденцій їх розвитку.

З метою виявлення рівня вивченості соціокультурної сутності туризму був проведений наукометричний аналіз масиву дисертацій, які були захищені в Україні на сучасному етапі (1991 – 2014) та предметом дослідження яких став туризм.

Відсутність спеціального наукового ступеня в галузі зумовила розосередження масиву за основними галузевими напрямками, за якими присуджуються наукові ступені.

Основними джерелами бібліографічної інформації стали електронний каталог авторефератів дисертацій Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського (1991 – 2011); літописи авторефератів дисертацій; каталог авторефератів дисертацій Бібліотеки Короленка та каталог дисертацій Харківської державної академії культури.

Також виявлено та проаналізовано 416 одиниць інформації за означеною темою. У ході дослідження створено базу даних за наступними показниками: рік захисту дисертації; місце захисту (регіон, установа); наукова спеціальність; галузь науки.

У ході дослідження було з'ясовано:

- динаміку захисту дисертацій за період 1991 – 2014 рр.;
- розподіл дисертаційних потоків за галузями знань і науковими спеціальностями;
- географію захистів; виявлення вищих наукових закладів і наукових організацій, що здійснюють підготовку наукових кадрів для галузі туризму.

Головним методом дослідження став інтерпретативний контент-аналіз.

За результатами дослідження було виявлено, що за період 1991 – 2014 рр. було захищено 416 дисертацій, у яких предметом дослідження стали туризм і рекреація. Розподіл захистів за роками представлено в таблиці 1. У кількісному відношенні плавне зростання кількості досліджень, що відзначається аж до кінця 2003 р., змінилося – зменшенням у 2004 р., потім двома різкими зростаннями в період 2005 – 2008 рр. та 2009 – 2012 рр., що добре ілюструє діаграма (Рис. 1).

Таблиця 1

**Кількість захищених дисертацій у галузі туризму
за період 1991 – 2014 рр. (од.)**

№ п/п	Роки	Кількість захистів дисертацій (од.)
1	1991	1
2	1992	0
3	1993	1
4	1994	1
5	1995	0
6	1996	5
7	1997	4
8	1998	4
9	1999	6
10	2000	6
11	2001	10
12	2002	13
13	2003	16
14	2004	9
15	2005	12
16	2006	29
17	2007	31
18	2008	29
19	2009	40
20	2010	41
21	2011	42
22	2012	42
23	2013	39
24	2014	35
	Всього	416

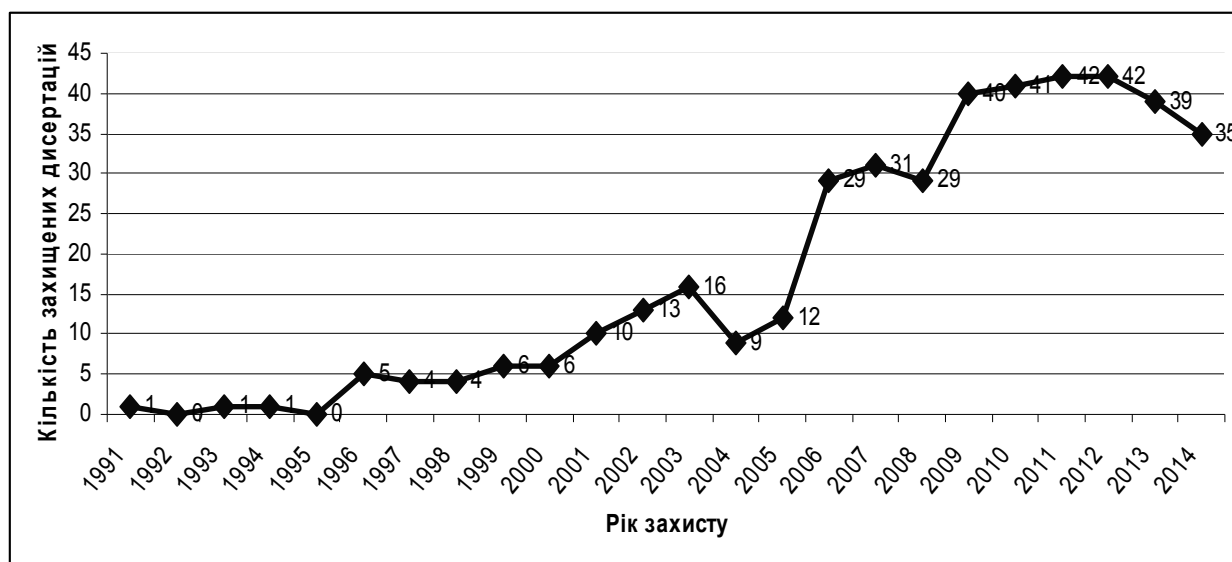

Рис. 1. Динаміка захистів дисертацій (1991–2014)

Згідно гістограми, представленої на Рис.1, спостерігається яскраво виражений висхідний тренд, що відображає зростаючу дисертаційну активність дослідників туризму в останнє десятиліття, про що свідчить підвищена увага до даної проблеми з 2006 до 2014 років. З певною часткою умовності можна виділити два етапи дисертаційної активності фахівців, кожен з яких характеризується наступними показниками. На першому етапі (1991 – 2005) спостерігається слабке зростання кількості дисертацій, максимальна кількість яких у 2003 р. досягла 16 робіт; другий етап (2006 – 2014) характеризується різким зростанням інтересу фахівців до туристичної проблематики. Кількість захистів зростає майже у 2 рази і досягла максимуму в 2012 – 2013 рр. – 42 дисертації. Розподіл захищених дисертацій за науковими галузями представлено в Таблиці 2 і Рис. 2.

Таблиця 2

Розподіл захищених дисертацій за науковими галузями (од.)

№ п/п	Шифр спеціальності	Науковий напрям	Кількість захистів		Всього
			кандидат	доктор	
1	01.05.02; 21.06.02; 05.00.00	Технічні науки	3	1	4
2	03.00.00	Сільськогосподарські науки	1	1	2
3	06.03.03	Біологічні науки	1	–	1
4	07.00.00; 17.00.00	Історичні науки	20	1	21
5	08.00.00	Економічні науки	186	17	203
6	09.00.03	Філософські науки	6	–	6
7	10.02.04	Філологічні науки	1	–	1
8	11.00.00	Географічні науки	50	3	53
9	12.00.00	Юридичні науки	–	1	12
10	13.00.00	Педагогічні науки	49	7	56
11	18.00.00	Архітектурні науки	5	–	5
12	19.00.01	Психологічні науки	2	–	2
13	22.00.00	Соціологічні науки	3	–	3
14	23.00.00	Політичні науки	2	–	2
15	24.00.02	Фізвиховання і спорт	9	1	10
16	25.00.00	Державне управління	21	1	22
17	26.00.00	Культурологія	10	–	10
18	27.00.00	Соц. комунікації	3	–	3
Всього			383	33	416

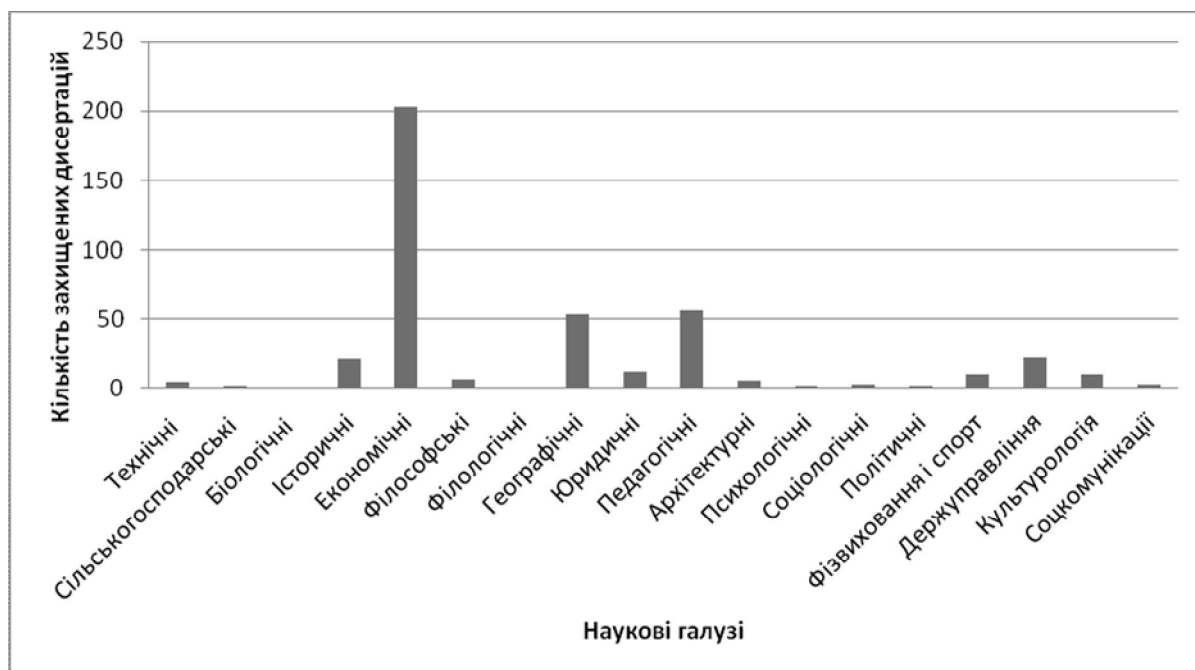

Рис. 2. Розподіл захищених дисертацій за науковими галузями

Як бачимо, захисти дисертацій із туризму відбувалися за 18 науковими напрямками. Діаграма показує, що лідером серед наукових галузей є економічні науки – 203 дисертації; наступними йдуть педагогічні – 56 і географічні науки – 53. Майже вдвічі менше відбулося захистів із державного управління – 22 та історичних наук – 21. У сумі на ці галузі знань приходить 85 % усіх захистів (Рис. 3). На долю наук гуманітарного профілю, приходяться поодинокі захисти, зокрема культурологію – 10; філософські науки – 6; соціологію – 3, що свідчить про недостатню увагу до соціокультурних аспектів туризму з боку науковців України, на відміну від західної науки, де, навпаки, в останні роки надається перевага гуманітарним аспектам туризму.

Співвідношення докторів і кандидатів наук – відповідно 33 і 383 дисертації, що в процентному відношенні складає 8% – докторських, 82% – кандидатських.

Серед спеціальностей економічної науки лідером серед кількості захищених дисертацій з туризму є спеціальність 08.00.04 (Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)) – 61 дисертація. Наступною по полярності йде спеціальність 08.00.03 (Економіка та управління національним господарством) – 30 дисертацій. Десь приблизно на одному рівні знаходяться спеціальності: 08.00.02 (Світове господарство і міжнародні економічні відносини); 08.00.05 (Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка); 08.00.06 (Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища); 08.02.03 (Організація управління, планування і регулювання економікою); 08.06.01 (Економіка організації і управління підприємством); 08.10.01 (Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка) – від 10 до 15 захистів за весь досліджуваний період.

Аналіз даного розподілу дисертацій з економічних спеціальностей дозволяє говорити про дисбаланс наукових інтересів у бік підвищеної уваги науковців до питань економіки та управління підприємством і галуззю, в той час, як на долю дисертацій, де вирішуються екологічні питання приходить всього 10 робіт (Таб. 3).

Таблиця 3

Перелік дисертацій, захищених зі спеціальності 08.00.06

№ п/п	Рік з-гу	Назва дисертації	Місце захисту
1	2007	Воробйова О. А. Механізми стимулювання рекреаційно-туристичного природокористування	Одеса, НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж.
2	2007	Луців Н. Г. Принципи та інструменти економічного стимулювання ефективного використання природних рекреаційних ресурсів (на прикладі Львівської області)	Львів, Нац. лісотехн. ун-т України

3	2007	Черчик Л. М. Ринкові трансформації у рекреаційному природокористуванні	Одеса, Нац. акад. наук України. Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж.
4	2009	Андрющенко К. А. Природоохоронна кластеризація туристично-рекреаційного комплексу	Київ, Рада по вивч. продуктив. сил України.
5	2009	Мельнікова Н. В. Науково-прикладні засади збалансованого розвитку курортної території	Сімферополь, Нац. акад. природоохорон. та курорт. буд-ва.
6	2010	Січко С. М. Організаційно-економічний механізм управління рекреаційними територіями степового Причорномор'я	Херсон, Міжнар. ун-т бізнесу і права
7	2012	Ляхова Л. С. Економіко-організаційні механізми раціонального використання рекреаційно-туристичних територій	Донецьк, Донец. держ. ун-т управління
8	2012	Матвійчук Л. Ю. Організаційно-економічний механізм використання та охорони туристичних ресурсів	Луцьк, Луцьк. нац. техн. ун-т
9	2013	Кульчицька Е. А. Еколого-економічні засади рекреаційно-туристичної діяльності на території лісового фонду	Львів, Держ. вищ. навч. закл. Нац. лісотехн. ун-т України
10	2014	Ключенко А. В. Еколого-економічні засади відтворення природних рекреаційних ресурсів :	Київ, НАН України, Ін-т екон. природокор. та сталого розвитку НАН України"

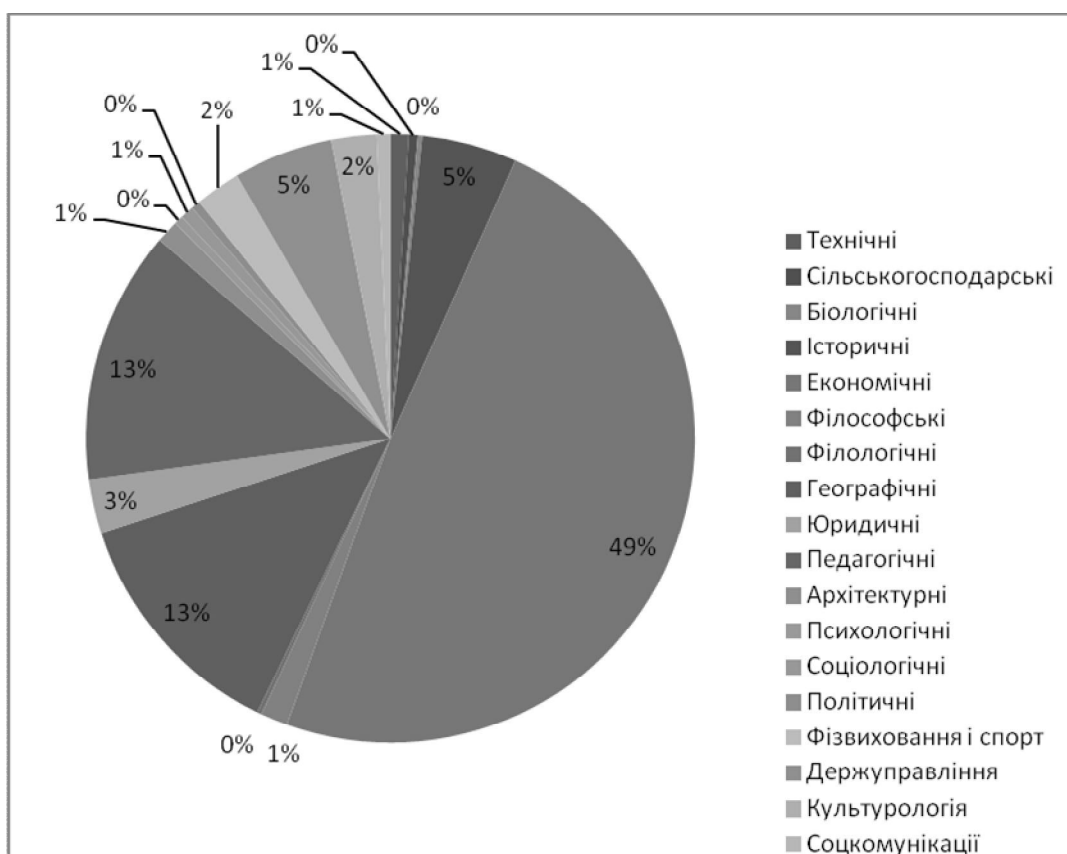

Рис. 3. Кількість захищених дисертацій за науковими галузями в % відношенні

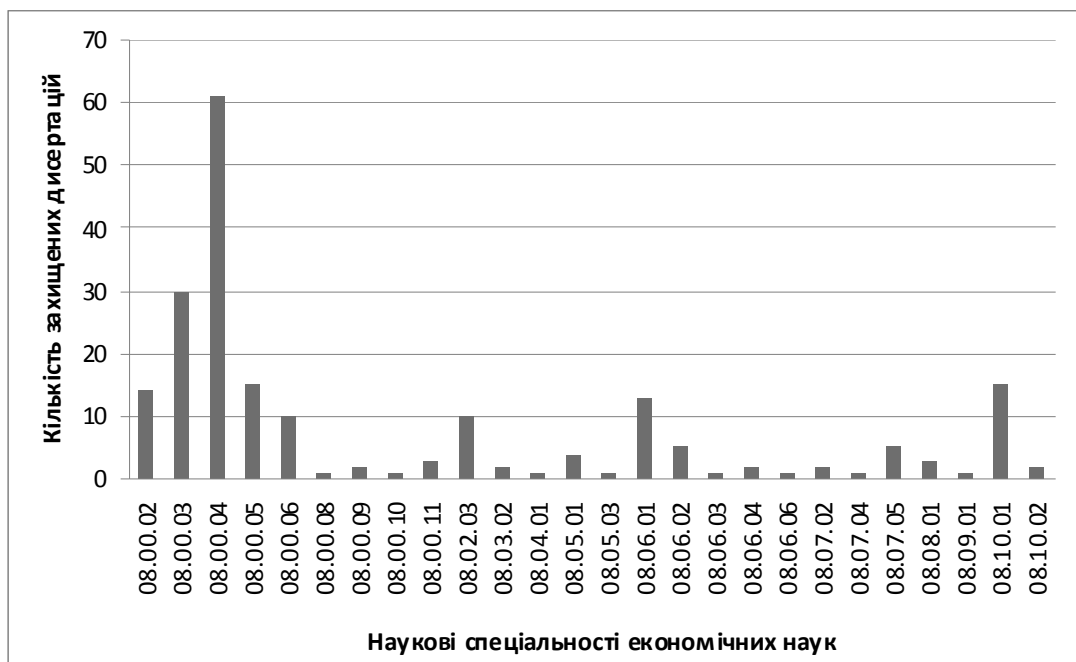

Рис. 4. Кількість захищених дисертацій за науковими спеціальностями з економічних наук

На другому місці за кількістю захистів знаходяться педагогічні науки (Таб. 4).

Таблиця 4

Кількість захищених дисертацій за науковими спеціальностями з педагогічних наук

№ п/п	Шифр спеціальності	Кількість захистів
1	13.00.01	2
2	13.00.02	4
3	13.00.03	1
4	13.00.04	37
5	13.00.05	2
6	13.00.06	2
7	13.00.07	8

Динаміку захистів за науковими спеціальностями педагогічної науки представлено на гістограмі (Рис. 5).

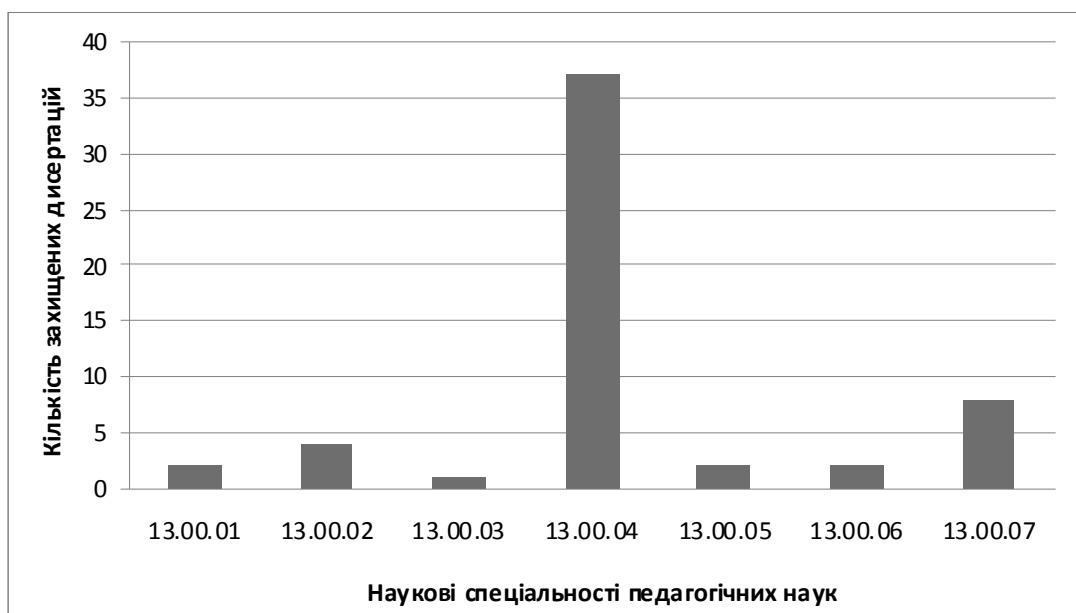

Рис. 5. Кількість захищених дисертацій за науковими спеціальностями з педагогічних наук

Як бачимо з гістограми, пріоритет серед педагогічних наук займає спеціальність 13.00.04 (Теорія і методика професійної освіти) – 37 захистів, на інші спеціальності в середньому приходиться від 2 до 8 дисертацій.

У Таблиці 5 наведено кількість захистів з географічних наук, а на гістограмі представлено динаміку захистів за спеціальностями (Рис. 6).

Таблиця 5

Кількість захищених дисертацій за науковими спеціальностями з географічних наук

№ п/п	Шифр спеціальності	Кількість захистів
1	11.00.01	2
2	11.00.02	30
3	11.00.11	18
4	11.00.12	2
5	11.00.13	1

Рис. 6. Кількість захищених дисертацій за науковими спеціальностями з географічних наук

З культурології в Україні було захищено всього 10 дисертацій (всі кандидатські), і тільки одна з них у Сімферополі, в Таврійському національному університеті ім. В. І. Вернадського, останні – в Київському національному університеті культури і мистецтв. У Таб. 6 наведена тематика дисертаційних досліджень.

Таблиця 6

Кількість дисертацій, захищених із культурології

№ п/п	Автор Тема дисертації Рік захисту	Спеціаль- ність	Наук. ступінь	Місце захисту
1	Вишневська Г. Г. Еволюція сфери гостинності міста Києва другої половини XIX – початку XX століття в контексті розвитку українського туризму. 2008.	26.00.06	к.к.н.	Київ, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв
2	Кулік В. В. Теоретичні основи культурного туризму. 2009.	26.00.01	к.к.н.	Сімферополь, Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського
3	Полушина-Брояко Е. І. Становлення інституцій побутової культури в контексті постмодерних культурних практик. 2009.	26.00.01	к.к.н.	Київ, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв
4	Крапліна Л. О. Еволюція образу Києва в краєзнавчій та туристичній літературі (друга половина XIX – початок XXI ст. 2010.	26.00.01	к.к.н.	Київ, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв

5	Кушнар'єв В. В. Туристична реклама в соціокультурному просторі сучасної України. 2010.	26.00.01	к.к.н.	Київ, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв
6	Голубець І. М. Туризм як фактор розвитку екологічної культури України (кін. XX – поч. XXI ст.). 2011.	26.00.01	к.к.н.	Київ, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв
7	Осадчий Є. М. Фортеці північно-західної Слобожанщини XVII ст. як пам'ятки військової історії. 2011.	26.00.05	к.і.н.	Київ, НАН України, Центр пам'яткознавства.
8	Кулаковська І. М. Культурні пам'ятки Житомирщини як атракції етно-культурного туризму. 2012.	26.00.01	к.к.н.	Київ, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв
9	Степанчук В. В. Замки Закарпаття як туристичні атракції. 2013.	26.00.01	к.к.н.	Київ, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв
10	Ляховська О. С. Культура сервісу в круїзному туризмі. 2014.	26.00.01	к.к.н.	Київ, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв

Аналіз географії захистів показав, що дослідження в галузі туризму виконуються в 30 містах України (Таб. 7). На гістограмі представлена динаміка розподілу дисертаційних захистів по містах України (Рис. 6).

Таблиця 7

Географія захистів

№ п/п	Місто	Кількість захистів
1	Бердянськ	1
2	Вінниця	4
3	Дніпропетровськ	3
4	Донецьк	27
5	Житомир	2
6	Запоріжжя	11
7	Івано-Франківськ	5
8	Київ	171
9	Кіровоград	1
10	Луганськ	5
11	Луцьк	5
12	Львів	49
13	Макіївка	1
14	Мелітополь	1
15	Миколаїв	1
16	Одеса	16
17	Переяслав-Хмельницький	1
18	Полтава	2
19	Рівне	1
20	Сімферополь	27
21	Суми	2
22	Тернопіль	12
23	Ужгород	8
24	Умань	1
25	Харків	30
26	Херсон	9
27	Хмельницький	1
28	Черкаси	5
29	Чернівці	6
30	Чернігів	8

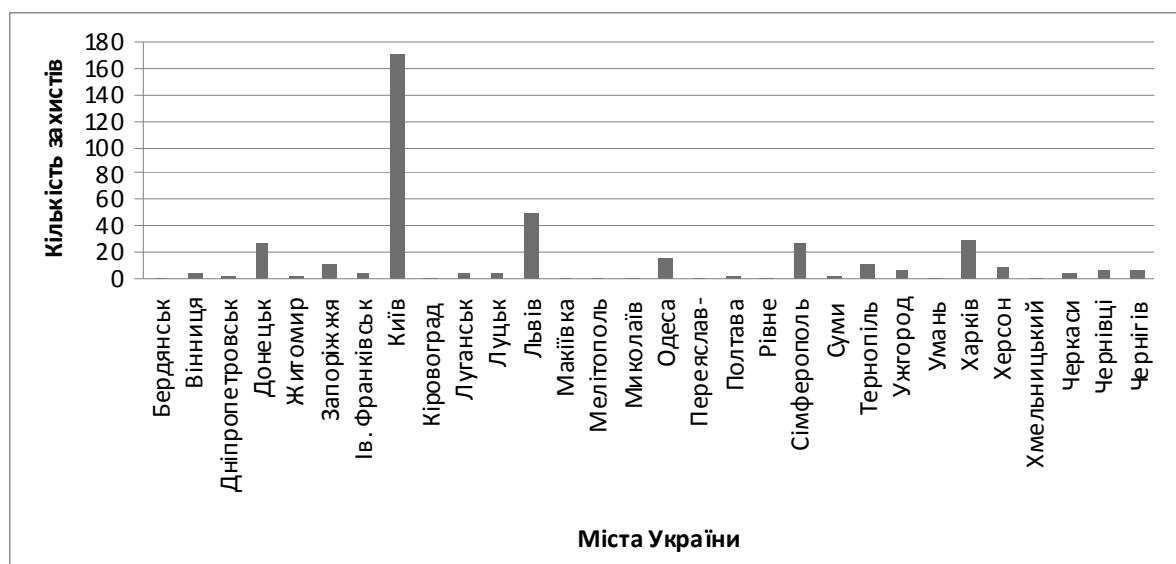

Рис. 6. Динаміка розподілу дисертаційних захистів у містах України

Дослідження в галузі туризму в Україні проводяться в інститутах Національної академії наук України – 44 (11%) та університетах – 295 (71%), що разом складає 82% загальної кількості аналізованих робіт. Найбільша кількість дисертаційних робіт – 171 (41%) – захищена в Києві. На другому місці стоїть Львів – 49 (12%) загальної кількості дисертаційних робіт. Харків займає третє місце – 30 (7,2%). На Донецьк і Сімферополь припадає по 27 захистів, по 6,5% на місто. Загалом на ці п'ять наукових центрів припадає 73% загальної кількості захищених дисертаційних робіт (Рис. 7).

Таким чином, проведений наукометричний аналіз докторських і кандидатських дисертацій свідчить, що дослідженнями туризму займаються в основному в наукових центрах України. Найбільша кількість захищених дисертаційних робіт спостерігається в Києві як столиці України, де зосереджена основна кількість наукових установ. Лідерами із захисту дисертаційних робіт є університети України. Максимальна кількість захистів відбулася зі спеціальності "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)" – 61 дисертація з 203. Із 416 проаналізованих дисертаційних досліджень лише 10 робіт мають культурологічну спрямованість, що свідчить про недостатню увагу щодо туризму як культурного феномену ХХІ ст., на відміну від західних науковців, які вважають туризм активним культуротворчим чинником нашого часу.

Входження України до Європейського союзу вимагають узгодженості в наукових дослідженнях, зокрема туризму. Тому актуальним є проведення компаративного аналізу українських і західних публікацій на тему туризму.

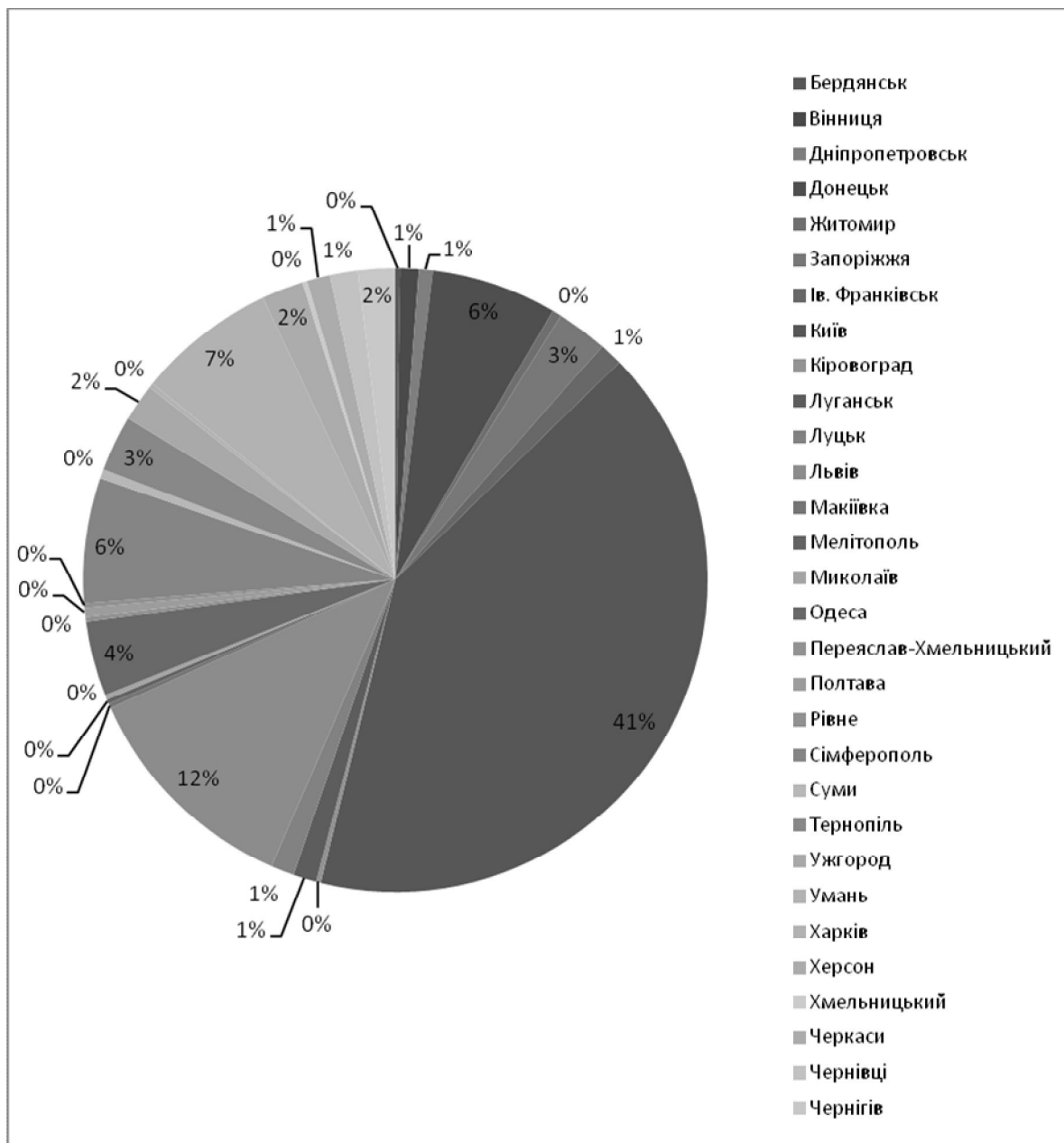

Рис. 7. Відсоток захистів у містах України

Література

1. Маркусова В. А. Кто и как измеряет науку? / В. А. Маркусова // Вестник высшей школы. — №12. — 2002.— С. 42-46.
2. Прайс Д. С. Тенденции в развитии научной коммуникации / Д. С. Прайс // Коммуникация в современной науке: сб. статей. — М., 1976. — 94 с.
3. Фомин В. Н. Квалиметрия. Управление качеством. Сертификация / В. Н. Фомин. — М.: Ось-89, 2005. — 384 с.

References

1. Markusova, V.A. (2002). Who and how to measure science? Vestnyk vysshei shkoly, 12, 42-46 [in Russian].
2. Price, D.S. (1976). Trends in scientific communication. Communication in modern science: a collection of articles. Moscow [in Russian].
3. Fomin, V. N. (2005). Qualimetry. Quality management. Certification. Moscow: Os'-89 [in Russian].